

Н. Павлів-Самоїл

Навчально-науковий інститут права та психології  
Національного університету "Львівська політехніка",канд. юрид. наук, доц.  
кафедри цивільного права та процесу

## МЕТОДОЛОГІЯ СИНЕРГЕТИКИ У ДОСЛІДЖЕННІ МІГРАЦІЇ

© Павлів-Самоїл Н., 2016

Розкрито питання розмежування регульованої, але складно організованої структури і хаосу системи міграції, стійкість, динаміка системи міграції, перебігу змін по відношенню до подразників. Дослідження синергії міграції, включаючи як інваріативні характеристики (загальні ознаки цього феномену), так і варіативні характеристики (самоорганізовані і спонтанно порядкутворені) міграції, джерела саморуху системи будь-якої (живої чи неживої) природи визнається притаманною саме їй здатністю до самоорганізації.

Ключові слова: міграція, закономірності, самоорганізація, спонтанне порядкутворення, флуктуація, інваріативні характеристики.

Н. Павлів-Самоїл

## МЕТОДОЛОГИЯ СИНЕРГЕТИКИ В ИССЛЕДОВАНИИ МИГРАЦИИ

Раскрыт вопрос разграничения регулируемой, но сложно организованной структуры и хаоса системы миграции, устойчивость, динамика системы миграции, течение изменений по отношению к раздражителям. Исследования синергии миграции, включая как инвариативные характеристики (общие признаки этого феномена), так и вариативные характеристики (самоорганизованные и спонтанно порядкутворенные) миграции, источники самодвижения системы любой (живой или неживой) природы признается присущей именно ей способности к самоорганизации.

Ключевые слова: миграция, закономерности, самоорганизация, спонтанное порядкоопределение, флуктуация, инвариативные характеристики.

N. Pavliv-Samoyil

## METHODOLOGY OF SYNERGETICS IN THE STUDY OF MIGRATION

This article is dedicated to the issue of differentiation of the controlled though sophisticated structure and chaos of the system of migration, stability, dynamics of the system of migration, and the course of changes in relation to irritants. The study of migration synergy, including both the invariable characteristics (general signs of this phenomenon), and variable characteristics (self-organized and spontaneous order formation) of migration, sources of self-motion of the system of any (animated or inanimate) nature is recognized as ability to self-organization peculiar to it.

Key words: migration, regularities, self-organization, spontaneous order formation, fluctuation, invariable characteristics.

**Постановка проблеми.** Одним із найглибших, детальних, сучасних напрямів наукового пізнання в умовах глобалізації справедливо визнано синергетичний підхід, оскільки сьогоdnішній етап розвитку науки, права, суспільства має ознаки нелінійності, стихійності, відкритості. Під

впливом глобалізації система міграції загалом, світової політичної ситуації, економічних кризових періодів, кризи суспільства загалом, їх флуктуації не можуть бути однозначними, лінійними й прогнозованими для міграції. Осмислення реального стану міграції дає підстави стверджувати, що хаотичність, непрогнозованість наслідків міграції має надзвичайно негативний вплив на економічне, політичне, соціокультурне становище кожної країни. Вирішення зазначених проблем вбачається через призму синергетики, що дасть можливість передбачити наслідки міграції, спонукати до необхідної структурної конфігурації і стійкості, необхідну саме у той чи інший історичний період суспільства, особливо у період глобалізації.

**Аналіз дослідження проблеми.** Пошуки нових методів, що враховували б самоорганізований характер соціальних систем, посилили увагу дослідників до синергетичних підходів. Займалися пошуками універсальних закономірностей виникнення порядку з хаосу, проблемами самоорганізації у розвитку суспільства Л. О. Базиль [1], В. Василькова [2], М. Кузьмін [3], Г. Рузавин [4], Г. Ф. Турченко [5], Т. С. Назарова [6] та ін.

**Мета роботи** – обґрунтувати методологічне дослідження універсальних, притаманних системам різної природи (зокрема соціальним), закономірностей самоорганізації і спонтанного порядкуутворення. Міграція – це процес багатосторонньої взаємодії між суб'єктами та об'єктами міграційного процесу: мігрантів та їхніх сімей, суб'єктів соціальних груп, які зустрічаються їм у процесі міграції, соціальнокультурні умови, внутрішні та зовнішні подразники, що впливають на динаміку та спричиняють флуктуацію.

**Виклад основного матеріалу.** Методологічно дослідження міграції повинно ґрунтуватись на системному аналізі, що включає структурний, функціональний, історико-генетичний і прогностичний аспекти, спрямовані на виявлення структурних елементів системи міграції, механізмів її функціонування, а також генезису та шляхів її самоорганізації.

Основними дефініціями синергетики є: самоорганізація, нелінійність, відкритість, флуктуація, процес, точка біфуркації, імовірність, прогнозованість, хаос, випадковість, динамізм.

Системі міграції притаманна нелінійність, відкритість, що спонукають до сприйняття інформації, інтенсифікації реакції на ті чи інші подразники (енергетичні потоки), що тягне за собою флуктуацію (відхилення від середніх характеристик, показників системи). Під час дослідження системи міграції, враховуючи залежність стійкості системи від рівня подразника, можна прогнозувати її поведінку і скерувати до самоорганізації. Однак за спонтанності, непередбачуваності зазначених критеріїв виникає хаос системи, хоча з позиції теорії “порядок з хаосу” цей період визнається етапом порядкуутворення нової системи, яка більшою мірою відповідає потребам суспільства.

Біфуркація з латинської мови – роздвоєння. Для системи міграції точка біфуркації є тим переламним моментом, коли напрямки руху розходяться у різних траєкторіях, як прогнозованих, так і ймовірно прогнозованих варіантів розвитку.

Узагальнення висвітлених дефініцій дало можливість сформулювати робоче визначення поняття “синергетичний підхід”, що означає міждисциплінарний науковий напрям, предметом дослідження якого є нелінійні процеси у складних, відкритих і нестабільних системах, що перебувають у постійному саморозвитку, завдяки їхній здатності до самоорганізації; а також етапи переходу від стану порядку до стану хаосу [1, с. 236].

Міграцію варто розглядати з погляду системності, оскільки у соціальному просторі такі процеси мають свої закономірності як у спонтанному порядкуутворенні, так і в закономірній організації. Систему елементів міграційного процесу необхідно розуміти як цілісну політичну, ідеологічну та соціально-психологічну структуру, як систему сталих понять, але не сталих процесів у сфері національних та міжнародних зв'язків. Будь-який елемент системи міграційного процесу, взятий до розгляду окремо від системи, втрачає свою логічність і науковість дослідження.

У дослідженні синергії міграції необхідно включати як інваріативні характеристики (загальні ознаки цього феномену), так і варіативні характеристики (самоорганізовані і спонтанно порядкоутворені). Тому методологія дослідження синергетики полягає у тому, що вона орієнтує на розуміння процесу формування міграції і зміни структур складних відкритих систем як процесу самоорганізації і спонтанного порядкоутворення, що є наслідком спільної дії компонентів системи і не завжди детермінованого цілеспрямованими управлінськими впливами.

Як самоорганізації, так і спонтанно порядкоутворенню міграції притаманний динамізм, який залежно від статистики елементів системи міграції може бути прогнозованим чи імовірно прогнозованим.

Самоорганізація міграції відбувається як наслідок: по-перше, позитивного зворотного зв'язку з наслідками, що дають змогу удосконалювати свою систему елементів і одночасно частково усувати надлишкове, негативне; по-друге, усувати негативний зворотний зв'язок міграції з наслідками, що сприяє спрощенню його системи елементів, але і посилення хаотичності. Постійні протидії цих двох протилежних тенденцій удосконалюють систему елементів міграції, надаючи їй необхідну структурну конфігурацію і стійкість, необхідну саме у той чи інший історичний період суспільства, особливо у період глобалізації.

Джерелом саморуху системи будь-якої (живої чи неживої) природи визнається притаманна їй здатність до самоорганізації. Народження структури різної природи синергетика пов'язує з такими умовами існування системи: відносна відкритість системи, тобто наявність певних потоків (речовини, енергії) у систему і з неї. Для соціальних систем велику роль відіграє обмін інформацією, соціальна мобільність міграції тощо; нелінійність закону взаємодії частин системи; наявність у системі стохастичного елемента (дисипації). Випадок (дисипація) може впливати на систему (тобто рухомість частин системи може залежати від зовнішніх енергопотоків) [3, с. 9].

Маючи дані початкового стану міграції, враховуючи носії міграційних збуджень, які чинять вплив та зумовлюють певні зрушення у системі міграції, не завжди можна прогнозувати і передбачити їхній рух ні у просторовому просторі, ні у часовому. У суспільстві існує порядок, що не проектується людьми, хоча й є підсумком їх безпосередньої діяльності. В. Г. Турчинко наголошував на важливій ролі стихійних сил у створенні порядку та на непередбаченості багатьох аспектів у поведінці соціальних систем.

Осмислення поняття синергії міграції полягає у тому, що, знаючи початковий стан процесу міграції та через неминучі флуктуації, можна спрогнозувати імовірнісні процеси і наслідки. Завдання полягає у тому, щоб на підставі відомого початкового розподілу впливів передбачити його еволюцію, якщо є стійкість (малі збурення початкової умови з плином часу не нарастають), то поведінка такої системи міграції є прогнозованою та передбачуваною. В іншому випадку процес може бути дослідженим та описаним лише імовірно. Саме таку позицію покладено в основу уявлення про динамічний хаос.

В умовах сьогодення причинно-наслідкові зв'язки лінійного характеру поступилися суспільній світоглядній позиції, згідно з якою хаос має конструктивну сутність. З нього самоорганізуються нові структури. Отже, хаос не тільки руйнує, а й створює [6; 8].

Для дослідження міграції необхідно дослідити розмежування регульованої, але складно організованої структури і хаосу. Критерієм може бути стійкість системи міграції, перебігу змін щодо подразників. Якщо така стійкість відсутня, необхідно використовувати статистичні методи. Вперше на зв'язок між статистичним підходом і нестійкістю вказував ще Анрі Пуанкаре.

З зазначеного можна зробити висновок, що науково-теоретичний аналіз процесів хаотизації у різних середовищах також повинен бути включений до проблем, досліджуваних синергетикою. Природно зарахувати до них і дослідження загальних властивостей хаотичних режимів, що виникають одразу за руйнуванням регульованої структури.

Однією з важливих динамічних форм (каталізаторів) соціального метаболізму є обмін інформацією з навколишнім світом. Обмін інформацією є енергетичним потоком, що сприяє відкритості суспільства загалом та окремих його груп, зокрема, аналізу соціально-економічних, політичних, культурних, інтеграційних умов, внаслідок чого виникають флуктуації міграції. За

сучасних умов глобалізації інформаційного простору обмін інформацією набуває надзвичайного поширення у часі і просторі, з притаманним їй суб'єктивним поданням, що деякою мірою позбавляє можливості логічного її аналізу, і як наслідок, непередбачуваності наслідку впливу на ту чи іншу систему.

Погоджуємось з В. Г. Турчинко, що, як не парадоксально, однією з найдинамічніших форм (каталізаторів) соціального метаболізму є війна, чи надзвичайний період (АТО). Адже війна викликає складний механізм, що призводить до створення нового соціального порядку, у контексті чого змінюється регульована міграція, більші прояви спонтанного порядкуутворення міграції [5].

Внаслідок впливу на систему міграції подразників, які раніше були невідомі цій системі, з'являються нові суб'єкти, нова поведінка суб'єктів, обставини їхнього буття надають нового досвіду, який не міг бути набути за звичайних умов, що є поштовхом від стану порядку до стану хаосу. На рівень флуктуації впливає стійкість, що безпосередньо пов'язано з можливістю до самоорганізації чи хаосу, тобто завжди є точка біфуркації, тобто критична точка, від якої розпочинається розгалуження різних траєкторій, варіантів розвитку. Одні варіанти розвитку можуть бути прогнозовані, а інші – імовірно прогнозовані, а подеколи і непередбачувані. Однак так чи інакше у часовому просторі період хаосу є важливим моментом для самоорганізації і виникнення нової структури із хаосу, якій притаманна вища стійкість до флуктуацій.

Залежно від передбачуваності форми подразника, рівня подразника від передбачених його наслідків у суспільному бутті період від хаосу до порядкуутворення, самоорганізації скорочується, а зміни у системі міграції мають прогнозований характер. Саме дослідження ймовірності подразника, рівень його впливу на рух системи міграції дасть змогу уникнути політичних, економічних, соціально-культурних кризових ситуацій окремого регіону, держави та світового масштабу загалом. Застосування на практиці дослідження міграції синергетичним підходом дасть можливість уникнути негативних наслідків прогнозованого руху.

Зазначені форми динаміки є передумовою інтенсифікації самоорганізації суспільства.

Синергетика як вчення про нерівноважні (хаотичні) системи орієнтує на те, що рівноважних систем немає. “Усталеність і рівноважність – це, так би мовити, глухі кути еволюції... Лише системи, далекі від рівноважності, системи у станах нерівноважності здатні спонтанно організовувати себе і розвиватися” [8, с. 54]. До того ж у звичному, видимому світі спостерігається відносна стабільність та усталеність (упорядкованість). У протилежному випадку все було б хаотичним, все розпалося би, не було б можливості контролювати та передбачати майбутній хід подій. Отже, у світі існують зв'язки та відношення, які забезпечують стабільність буття, появу та функціонування як природних, так і соціальних об'єктів, процесів [9, с. 15].

**Висновки.** Для глибокого дослідження міграцію необхідно розглядати з погляду синергетики, відповідно до якої, основною характеристикою складної системи міграції є хаотичність, непрямолінійність, але водночас здатність до самоорганізації. Синергетичний підхід дослідження надасть можливість обґрунтувати міграцію з позиції хаосу, стійкість системи міграції, перебіг змін по відношенню до подразників, що дасть можливість спрогнозувати імовірнісні процеси і наслідки.

1. Базиль Л. О. *Методологія синергетики у розвитку літературної компетентності майбутнього вчителя* / Л. О. Базиль // *Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* – 2010. – № 16. – С. 234–239. 2. Василькова В. В. *Порядок и хаос в развитии социальных систем: Синергетика и теория социальной самоорганизации* / В. В. Василькова. – СПб.: Вид-во “Лань”. – 1999. – С. 478. 3. Кузьмін М. *Самоорганізація та соціоеволюція* / М. Кузьмін // *Філософська і соціологічна думка.* – 1994. – № 9–10. – С. 99–133. 4. Рузавин Г. И. *Самоорганизация и организация у развитии общества* / Г. И. Рузавин // *Вопросы философии.* – 1995. – № 8. – С. 63. 5. Турченко Г. Ф. *Перша світова війна й українська революція під кутом зору синергетики* / Г. Ф. Турченко // *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету.* – 2001. – Вип. XIII. – С. 70–91. 6. Назарова Т. С., Шаповаленко В. С. *Синергетический синдром в педагогике* / Т. С. Назарова, В. С. Шаповаленко / *Педагогика.* – 2001. – № 9. – С. 25–33.

7. Пригожин И. Философия неустойчивости / И. Пригожин // Вопросы философии. – 1991. – № 6. – С. 45–57. 8. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс / пер. с англ.; общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. – М.: Прогресс, 1986. – С. 432. 9. Кремень В. Г. Синергетика і освіта: моногр. / за ред. В. Г. Кременя. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – С. 348.

## REFERENCES

1. Bazyl' L. O. Metodolohiya synerhetyky u rozvytku literaturnoyi kompetentnosti maybutn'oho vchytelya [Methodology of synergetics in the development of literary competence of a future teacher]. Visnyk Hlukhivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: pedahohichni nauky. – 2010. – vol. 16. – pp. 234–239. 2. Vasyl'kova V. V. Poryadok y khaos v razvytyy sotsyal'nykh system: Synerhetyka y teoryya sotsyal'noy samoorhanyzatsyy [Order and chaos in development of social systems: Synergetics and theory of social self-organization]– Saint Petersburg, “Lan” Publ, 1999. 478p. 3. Kuz'min M. Samoorhanizatsiya ta sotsioevolyutsiya [Self-organization and socailize]. Filosofs'ka i sotsiolohichna dumka. – 1994. - vol. 9-10. – p. 99–133. 4. Ruzavyn H. Y. Samoorhanyzatsyya y orhanyzatsyya v razvytyy obshchestva [Self-organization and organization in the development of society]. Voprosy fylosofyy. – 1995. - vol. 8. – p. 63. 5. Turchenko H. F. Persha svitova viyna y ukrayins'ka revolyutsiya pid kutom zoru synerhetyky [The First world war and the Ukrainian revolution from the perspective of synergetics]. Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho derzhavnoho universytetu. – 2001. – vol. XIII. – pp. 70–91. 6. Nazarova T. S., Shapovalenko V. S. Synerhetycheskyy syndrom v pedahohyke [Synergistic syndrome in pedagogy]. Pedahohyka. – 2001. – vol. 9. – pp. 25–33. 7. Pryhozhyn Y. Fylosofyya nestabyl'nosty [The philosophy of instability]. Voprosy fylosofyy. – 1991. – vol. 6. – pp. 45–57. 8. Pryhozhyn Y., Arshynova V. Y., Klymontovycha Yu. L., Sachkova Yu. V. Poryadok yz khaosa: Novyy dyaloh cheloveka s pryrodoy [Order out of chaos: man's: New dialogue with nature] Per. s anhl. / Obshch. red.– Moscow: “Prohress” Publ, 1986. – 432 p. 9. Kremen' V. H. Synerhetyka i osvita: monohrafiya [Synergetics and education: monograph], Kiev, Instytut obdarovanoyi dytyny Publ, 2014. – 348 p.